

NÂBİGA eŞ-ŞEYBÂNİ

bü'l-Egânî'deki bilgiler de çok sınırlıdır. IV. (X.) yüzyıl müelliflerinden Ca'fer b. Muhammed et-Tayâlisî onun meşhur bir şair olduğunu, fakat divanının bilinmediğini, yine aynı asır müelliflerinden Hasan b. Bîşr el-Âmidî de iyi bir şair kabul edildiğini söyler (*el-Mükâşere*, s. 31; *el-Mü'telif*, s. 192).

Divanında güzel şiirin mezzetlerinden söz eden ve yergici şairlere ağır eleştiriler yönelten Nâbîga birinci sınıf şairlerden olup divanında yirmi kaside yer almaktadır. Onun şiirleri terkib bakımından genelde kolay olmakla beraber geniş ölçüde garîb kelimeler içerir. Divanında başta fahr ve medih, ayrıca gazel, şarap tasviri, edep (hikmet) ve az miktarda hiciv türünde şiirler yer alır. Lirizmin hâkim bulunduğu bazı kasidelerinde daha çok tasvir, hikmet ve zühnd temaları dikkat çeker. Nâbîga'nın şiirinde İslâmî etki açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Nâbîga'nın uzun süre meçhul kalan divanı ilk defa Abdülkâdir el-Bağdâdî tarafından zikredilmiştir. İstanbul (Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb Mustafa Efendi, nr. 980) ve Kahire'de (Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye, Edeb, nr. 616, 86 ş.) yazma nüshaları bulunan divanı Kahire nüshasını (Edeb, nr. 86 ş.) esas alarak ilk defa Ahmed Nesîm yayımlamıştır (Kahire 1351, 1415/1995). Abdülkerim İbrâhim Ya'kûb'un yaptığı neşir ise (bk. bibl.) eski bir nüshaya dayanmakta ve 1164 beyitten ibaret yirmi kasideyi içermektedir. Divan ayrıca R. Weiper tarafından yayımlanmıştır (*Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, II [Frankfurt 1985], s. 260 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Nâbîga eŞ-Şeybânî, *Divân* (nşr. Ahmed Nesîm), Kahire 1351/1932, neşreden giriş, s. 5-12; a.e. (nşr. Abdülkerim İbrâhim Ya'kûb), Dimaşk 1987, neşreden giriş, s. 5-27; Muhammed b. Habîb, *Elkâbü's-şu'arâ'* (nşr. Abdüsselâm Hârûn, *Nevâdirü'l-mahtûât* içinde), Kahire 1374/1954, VII, 321; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, VII, 106-113; Ca'fer b. Muhammed et-Tayâlisî, *el-Mükâşere 'inde'l-müzâkere* (nşr. Muhammed b. Tâvîl et-Tancî, *ŞM ilâvesi*), I (1956), s. 31, 32; Âmidî, *el-Mü'telif*, s. 192; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Simtû'l-le'âlî fi şerhi Emâli'l-Kâli* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354, s. 901-902; Safedî, *el-Vâfi* (nşr. D. Krawulsky), Beyrut 1411/1991, XVII, 422-424; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (Bulak), I, 9, 289; O. Rescher, *Abriss der Arabischen Litteraturgeschichte*, Stuttgart 1925, I, 155; Hasan es-Sendûbî, *Ahbarü'n-Nevâbiğ ve âşârühüm fi'l-Câhiliyye va şadri'l-İslâm* (a.mlf., *Şerhu Divânî İmrî'l-kays* içinde), Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-ticâriyyetü'l-kübâ), s. 408-416; Brockelmann, *GAL*, I, 61; *Suppl.*, I, 94; R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1966, III, 505-506; L. Şeyho, *Şu'arâ'u'n-Naşrâniyye*,

Beyrut 1967, II, 137-162; Sezgin, *GAS*, II, 380; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 685-688; F. Krenkow, "Mülâhazât 'alâ Divânî'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *MMLAdm.*, XXX (1955), s. 684-688; XXXI (1956), s. 153-161; M. Receb el-Beyyûmî, "en-Nâbîgatü's-Şeybânî müslim lâ Naşrânî", *ME*, XXXI/2 (1959), s. 216-220; Yûsuf es-Saydâvî, "et-Ta'rîf ve'n-naqd: Nazra fi'l-kaşidetü'l-ülâ min Divânî'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *MMLAdm.*, LXIX/3 (1415/1994), s. 543-569; M. Yahyâ Zeynüddin, "Havle Divânî'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *MMLAÜr.*, XXV/61 (1422/2001), s. 185-212; Ali İrşeyd el-Mehâsine, "Eserü'l-İslâm fi şir'i'n-Nâbîga eŞ-Şeybânî", *Mecelletü Câmi'ati'l-Melik Su'ûd: el-Âdâb*, XIV/1, Riyad 1422/2002, s. 27-51.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

NÂBİGA ez-ZÜBYÂNİ

(النابغة الذبياني)

Ebû Ümâme (Ebû Akreb) Ziyâd
b. Muâviye b. Dabâb (Dibâb) b. Câbir
en-Nâbîga ez-Zübyânî
(ö. 604 [?])

Câhiliye devri şairi.

515-520 yılları arasında Yesrib'in kuzeydoğusundaki Şerebbe'de doğdu. Mensup olduğu Zübyân, İsmâîlî kabilelerinden olup Me'rib Seddi'nin yıkılmasından sonra Yemen'den kuzeye göç ederek Şerebbe'de yerleşmiştir. Nâbîga lakabı "her tarafta tanınan, güzel ve parlak şiirleri olan büyük şair" demektir. Bu lakapla ilgili olarak başka görüşler de ileri sürülmüştür (İbn Kuteybe, I, 157 vd.; Ahmed Emîn eŞ-Şinkitî, s. 52; Ateş, I [1956], s. 25-26). Hayatının önemli bir kısmı Sâsânîler'e tâbi Irak'taki Hîre ve Bizans'a tâbi Suriye'deki Gassânî hükümdarlarının saraylarında geçti. 554'te Gassânî Hükümdarı Hâris el-A'rec, aralarında çıkan savaş sonunda Hîre Hükümdarı Münzir b. Mâüssemâ'yı yenip öldürdüğünde Zübyân'ın müttefiki olan Esed kabilesinden birçok insanı esir almıştı. Nâbîga Hâris'in huzuruna çıktı ve ona bir methiye sunup Esedoğulları esirlerini kurtarmaya muvaffak oldu. Bu olayla tarih sahnesine çıkan Nâbîga bazan Hîre, bazan Gassânî tarafında bulundu; kabileler arası anlaşmazlıkları çözmede etkin rol üstlenerek saygın bir kimse konumuna yükseldi. Divanında Hîre Kralı Amr b. Hind (554-568) için bu yıllarda yazılan üç kaside yer almaktadır. Yine bu dönemde, daha önce Zübyân ile kardeş kabile Absîler arasında çıkan ve kırk yıl devam edip gittikçe vahim bir durum alan savaşlarda kabilesini dağılmaktan kurtarmak, mevcut ittifakları sürdürerek barışı sağlamak Nâbîga'nın en önemli görevi oldu. Nâbîga bu hadiseyi ve

gösterdiği barış çabalarını şiirlerine yansıtmıştır.

583 yılından itibaren daha ziyade Hîre sarayında III. Ebû Kâbüs Nu'mân b. Münzir'in yanında bulundu ve onun en önemli nedimleri arasına girdi. Çocuk yaşta Le-bîd b. Rebia'yı burada gördü ve ileride ünlü bir şair olacağını haber verdi. Ancak bir müddet sonra şairi kıskananların krala ihanet ettiği şeklindeki iftiralara neticesinde hükümdarla arası açıldı. Onun yakalandığı takdirde öldürüleceğinin bildirilmesi üzerine kabilesi Zübyân desteğini kesmek zorunda kaldı. Bu dönemde Nâbîga endişeli ve uykusuz gecelerini, kimsesiz zamanlarını, yanına kimsenin yaklaşmadığı uyuz deve ve yılan sokmuş kimse betimlemesiyle anlatmıştır. İhanet damgasını asla kabullenmeyen Nâbîga, şiirlerinin en güzeli olan beş i'tizâr kasidesini (*el-l'tizâriyyât*) bu olay sebebiyle kaleme almış ve bu alanda en büyük şair kabul edilmiştir.

Bu hadiseden sonra Nâbîga, Gassânî Hükümdarı IV. Amr b. Hâris el-Asgar'ın himayesine girerek nedimlerinden biri oldu, ona ve kardeşi Nu'mân b. Hâris'e methiyeler yazdı. Amr'ın ölümü üzerine Hîre'ye döndü. Nu'mân'ın geçirdiği bir hastalık sebebiyle eski şairini hatırlayıp fikir değiştirdiğini duydu, kendisinden af dileyerek Hîre sarayındaki eski günlerine yeniden kavuştu ve Hassân b. Sâbit'i kıskandıracak ihsanlara nâil oldu. Ancak bu yeni dönem de uzun sürmedi, 590'da hükümdar olan II. Hüsrev Pervîz, İran'a davet ettiği Nu'mân'ı hapse attı. Nu'mân hapiste ölünce Nâbîga, onun yerine geçen ve aynı aileden olmayan İlyâs b. Kabîsa'nın idaresine tahammül edemeyerek kabilesine döndü. Bundan sonra ölümüne kadar kabilesi arasında yaşadığı anlaşılın Nâbîga şiir yazmayı bırakmış ve hayatın omuzlarında taşıyamayacağı ağır bir yük haline geldiğini ifade etmiştir. Bir ara Yemen'e gittiyse de umduğunu bulamayıp geri döndü. Bir gün belki de kasıtlı şekilde çok fazla içki içti ve seksen yaşlarında öldü.

Nâbîga yumuşak huylu, iyi niyetli, iffetli, âlicenap bir insandı; i'tizâr şiirlerinden de anlaşılacağı üzere ihanete karşı derin nefret duyardı. Bu ahlâkî erdemlerin dinî bir temelini olduğu şüphesizdir. Hartwig Derenbourg onu tek tanrıya inanan bir kişi olarak gösterirken Luvis Şeyho şiirlerinde Zevrâ'daki haçı, ayrıca Dâvûd ve Süleyman gibi peygamberleri anmasına bakıp hristiyan olduğuna ileri sürmüştür. Ancak bunları çevresindeki yahudi ve hristiyanlardan duymuş olması da mümkündür. Çünkü Gassânî hükümdarı hristiyan IV.

Amr'a yazdığı methiyede onun dininden söz ederken "onlar" demesi, bazı şiirlerinde putperestler gibi yemin etmesi yahudi ve hristiyan kültürüyle yumuşamış bir putperestliği çağrıştırmaktadır.

İmru'ülkays b. Hucr, Zühayr b. Ebû Sül-mâ ve A'sâ Meymûn b. Kays ile birlikte dört büyük Câhiliye şairinden biri sayılan Nâbîga'nın şöhreti Arap yarımadasının her tarafına yayılmıştır. Şiddet hareketlerinin yasaklandığı haram aylarda Ukâz panayırına gider, kendisi için kırmızı deriden kurulan çadırda oturur ve şairlerin okuduğu şiirler hakkında hakemlik yapardı. Hassân b. Sâbit, A'sâ Meymûn b. Kays, Hansâ gibi şairler eserlerini kendisine takdim etmiş ve takdirini kazanmışlardır.

H. Ebû Bekir, Ömer ve İbn Abbas bazı beyitlerine dayanarak onu "Araplar'ın en güzel şiir söyleyen şairi" diye nitelendirmişlerdir. Hassân b. Sâbit, Arap gramerinin kurucusu kabul edilen Ebû'l-Esved ed-Düelî, şair Cerîr b. Atıyye, Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân, dilci ve kıraat âlimi Ebû Amr b. Alâ, Hamdânî hükümdarı ve Mütenebbî'nin hâmisî Seyfûddeve de onu takdir edenler arasında yer almıştır. Hicazlılar da Nâbîga ve Zühayr'i diğer şairlere üstün tutuyordu. İbn Sellâm el-Cumahî tarafından birinci tabaka Câhiliye devri şairleri içinde zikredilen ve şiirlerini Zühayr gibi uzun bir zaman dilimi içinde düzelterek itina ile yazan (mütekellif) şairler arasında sayılan Nâbîga, hayatının çoğunu Hîre ve Gassânî saraylarında geçirdiği için bedevî değil kültürlü bir şair olarak görülmektedir. Bedevî şairlere nisbetle daha yalın ve güzel anlatım özelliklerini taşıyan şiirlerinde ince bir kültürün yansımaları hissedilir. Genellikle medih, hiciv, tasvir ve hikemiyat temalarında şiir yazmış olup mensiyeleri nâdirdir. Yüksek tabaka için kaleme alınmış olan methiyele-ri yalın, abartısız ve ağır başlı olup çoğunlukla yiğitlik, cömertlik ve hayır severlik temalarını işlemiştir. Pek çok şairin taklit ettiği şiirleri gerek teşbihlerinin güzelliği gerekse ihtiva ettiği nahiv özelliklerinden dolayı beyan, bedî' ve nahiv kitaplarında, ayrıca hemen her beyti kadîm sözlüklerde şahid olarak zikredilmiştir. Onun şiirleri, yalnız Arap kültürü veya Arapça ile uğraşanların değil gerçek şiir arayan her milletten kültürlü ve aydın kesimin beğeniyle okuyacağı yüksek edebî ürünlerdir.

Eserleri. 1. *Divân*. Nâbîga'nın şiirlerini Ebû Amr b. Alâ, Ebû Amr eş-Şeybânî, Ebû Ubeyde et-Teymî, Asmaî ve Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbî rivayet etmiş, Ebû Saîd es-Sükerî ve Sa'leb divanını derlemiştir (İb-

nü'n-Nedîm, s. 117, 118, 123, 230). İbnü's-Sikkî, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Hatîb et-Tebrîzî, A'lem eş-Şentemerî, Ebû Bekir Âsım b. Eyyûb el-Batalyevsî, Muhammed b. İbrâhim el-Hadramî divanına şerh yazanlardandır. Nâbîga, Ebû Ubeyde tarafından muallaka şairleri arasında sayılmıştır. On muallaka içinde yer alan kasidesini divanından müstakil olarak Vâhidî şerhetmiş, ayrıca Hatîb et-Tebrîzî ve Ahmed Emîn eş-Şinkitî'nin on muallaka için yazdığı şerhler içinde yer almıştır. *el-İ'tizârîyyât*'i üzerine kaleme alınan bir şerh de (*Şerhu l'tizârîyyât*'i'n-Nâbîga) zamanımıza kadar gelmiştir (Sezgin, II, 113). Nâbîga'nın şiirlerinin ve divanının bazı önemli baskı ve neşirleri şunlardır: Silvestre de Sacy, "Dâliyyat al-Nâbîga" (*Chrestomathie 'arabe*, II [Paris 1826], s. 404-463, Dâliyye kasidesinin Arapça metni ve Fransızca çevirisi, *el-Eğânî*'den Fransızca'ya tercüme edilmiş, biyografisiyle birlikte); Hartwig Derenbourg, "Le Diwân de Nâbîga Dhobyânî" (*JA*, XIII [Paris 1868], s. 197-439, 484-515, ayrı basım, Paris 1869, 1899 [ikmal edilmiş baskı], *The Diwans of the Six Ancient Arabic Poets* [nşr. W. Ahlwardt], London 1870, s. 2-32, 164-178, 208-213); A'lem eş-Şentemerî, *Eş'ârü's-şu'arâ'i's-sitti'l-Câhiliyyîn* (şerh ve ta'lik: M. Abdülmün'im Hafâcî, Kahire 1377/1958, I, 175-267). Divanının XX. yüzyılda da birçok modern neşri gerçekleştirilmiştir. Muhammed Yahyâ Zeynüddin, M. Ebû'l-Fazl İbrâhim neşrini esas alarak divana ilâveler yapmıştır (*MMAdm.*, LV [1980], s. 802-833). David Günzburg, *Extraits du Diwân de Nâbîga* adıyla (Petersburg 1897, s. 167-252) ve Mustafa es-Sekkâ *Muhtârü's-ş-i'rî'l-Câhili* adlı eserinde (Kahire 1348/1929, I, 71-144) Nâbîga divanından seçmelere yer vermiştir. 2. *Menşûr medhiyye*. Kısa fıkralı secilerle İslâm'dan önceki Arap sanatlı nesrinin başarılı örneklerinden birini teşkil eden methiye Gassânî Hükümdarı Hâris el-A'rec için yazılmıştır. Nâbîga methiyesinde Hâris'in Hîre Kralı Münzir b. Mâssemâ'dan üstün olduğunu ifade etmiş, kabilesinin esirlerinin âzat edilmesini istemiştir. Methiyeyi beğenen Hâris talebini yerine getirdiği gibi kendisini 1000 dinar ve bir elbise ile ödüllendirmiştir (methiye metni için bk. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XV, 109-110).

Nâbîga hakkında başta Ahmet Ateş, *an-Nâbîgat ad-Ḍubyânî: Hayatı ve Eseri* (yeterlik tezi 1943, İstanbul) olmak üzere birçok kimsa tarafından tez çalışmaları yapılmış, Selim el-Cündî, Ömer ed-Desûkî gibi çok sayıda yazar tarafından müstakil eserler kaleme alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nâbîga ez-Zübeynî, *Divân* (nşr. Kerem el-Bustânî), Beyrut 1963, neşredenin girişi, s. 5-8; a.e. (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1977, neşredenin girişi, s. 5-7; Asmaî, *Fuḥûletü's-şu'arâ'* (nşr. Ch. C. Torrey), Beyrut 1389/1971, s. 9, 10, 11, 15, 19; Cumâhî, *Fuḥûlû's-şu'arâ'* (Beyrut), s. 41, 45, 53; Zühayr b. Bekkâr, *el-Aḥbârü'l-Muvafakiyyât* (nşr. Sâmî Mekki el-Ânî), Bağdad 1392/1972, s. 413-414; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, I, 157-173; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut 1414-15/1994, XI, 5-28; XV, 108-110; ayrıca bk. İndeks; Merzûbânî, *el-Müveşşah* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 49-56, ayrıca bk. İndeks; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-istikâme), s. 117, 118, 123, 230; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhere* (Fâûrî), s. 79-87; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-Kaşşâ'idî'l-aşr* (nşr. Abdüsselâm el-Havfî), Beyrut 1405/1985, s. 349-363; L. Seyho, *Şu'arâ'ü'n-Naşrâniyye*, Beyrut 1890, I, 640-732; Ahmed Emîn eş-Şinkitî, *el-Mu'alla-kâtü'l-aşr ve aḥbârü şu'arâ'ihâ*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'n-nasr), s. 52-58; Hasan es-Sendûbî, *Aḥbârü'n-Nevâbiğ ve âşârühüm fi'l-Câhiliyye ve şadri'l-İslâm* (a.mlf., *Şerhu Divânî İm-rî'ülkays* içinde), Kahire, ts. (el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kubrâ), s. 385-407; Sezgin, *GAS*, II, 110-113; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 15, 16, 31, 66, 79, 82, 88; Ahmed Ateş, "an-Nâbîga ad-Ḍubyânî, Hayatı ve Eseri Hakkında Araştırmalar", *ŞM*, I (1956), s. 1-36; II (1957), s. 11-40; III (1959), s. 91-124; a.mlf., "Nâbîga Zübeynî", *İA*, IX, 7-13; Cemil Saîd, "en-Nâbîgatü'z-Zübeynî: eş-Şa'irü'n-nâkıd", *MMlir.*, XL/3-4 (1410/1989), s. 95-128; M. Chemoul, "an-Nâbîgha adh-Dhobyânî", *El* (Fr.), III, 859-860.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

NÂBİTE

(النَّابِيتَة)

Mu'tezile kelâmcılarının, inanç konularında akli istidlâle başvurmadıkları gerekçesiyle bazı âlimler için kullandıkları küçültücü isim.

Sözlükte "ot bitmek, filizlenmek" anlamındaki **nebt** kökünden türeyen **nâbite** (**nevâbit**) kelimesi "yeni yetişen, sonradan zuhur eden, tecrübesiz" mânasına gelir. Terim olarak inanç konularını akli bakımdan temellendiremeyen, yaşadıkları devirde olup bitenlerden habersiz, hadiseleri değerlendirecek birikime sahip bulunmayan veya dinî metinlerin sadece lafz yönünü göz önüne alıp ona kabaca anlam veren kesimleri nitelemek üzere daha çok inanç konularında akli delillendirmeye büyük önem veren Mu'tezile tarafından kullanılmıştır.

Yaygın olmamakla birlikte nâbite, bazı edebî metinlerde hayatın gerçekleri karşısında acemilik gösteren kimseler için erken dönemlerde kullanılmışsa da itikadî yahut fikrî bir çevreyi vasıflandırmak amacıyla